

THE PROBLEM OF MIGRATION AND THE CAUSES OF ITS OCCURANCE

Durdona MADAMINOVA

*Head of the department, doctor of political sciences, associate professor
Tashkent State University of Oriental Studies
Tashkent, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: migration, Immigration, re-emigration, repatriation, International Migration Organization (IMO), external migration, internal migration, Central Asia, push/pull factors.

Abstract: The article discusses the theoretical foundations of the concept of migration, the reasons for their origin, a brief history, and the problems of regulating migration flows.

Received: 28.04.24

Accepted: 30.04.24

Published: 02.05.24

MIGRATSIYA MUAMMOSI VA UNING YUZAGA KELISHIGA SABAB BO'LUVCHI OMLLAR

Durdona MADAMINOVA

*Kafedra mudiri, siyosiy fanlar doktori, dotsent
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
Toshkent, O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: migratsiya, Immigratsiya, reemigratsiya, repatriatsiya, Xalqaro migratsiya tashkiloti (IMO), tashqi migratsiya, ichki migratsiya, Markaziy Osiyo, jalb qiluvchi va majbur qiluvchi omillar (Push/Pull factors).

Annotatsiya: Maqolada migratsiya tushunchasining nazariy asoslari, ularning kelib chiqish sabablari, qisqacha tarixi hamda migratsion oqimlarni tartibga solish muammolari haqida so'z boradi.

ПРОБЛЕМА МИГРАЦИИ И ПРИЧИНЫ ЕЕ ВОЗНИКНОВЕНИЯ

Дурдона МАДАМИНОВА

*Заведующий кафедрой, доктор политических наук, доцент
Ташкентский государственный университет востоковедения
Ташкент, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: миграция, **Аннотация:** В статье рассматриваются

иммиграция, реэмиграция, репатриация, теоретические основы понятия миграции, Международная организация миграции причины ее возникновения, краткая история (ИМО), внешняя миграция, внутренняя и проблемы регулирования миграционных миграция, Центральная Азия, факторы потоков. выталкивания/притяжения.

KIRISH

Migratsiyani o'ziga xos murakkab va turfa xilligi bilan ajralib turuvchi ijtimoiy fenomen sifatida ta'riflash mumkin. Odatda, migratsion oqimlar rivojlanish ko'rsatkichlari past bo'lgan davlatlardan nisbatan taraqqiy etgan, ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari yuqori bo'lgan (masalan, oylik maoshi yuqori bo'lgan) mintaq va davlatlar tomon harakatlanadilar. Global miqyosdagi ko'chishlar o'z ko'lamiga ko'ra, rekord darajaga yetgan bo'lib, ayni paytda ichki ko'chirilganlarning umumiy soni 55 million kishini, qochoqlar soni esa, 26 millionni tashkil etmoqda. Garchand, xalqaro muhojirlar dunyo aholisining 3,6 foizini tashkil etsada, davlatlar kesimida ularning turlicha namoyon bo'lishini ko'rish mumkin. Masalan, Saudiya Arabistoni kabi davlatlardagi muhojirlar soni aholining 88 foizini tashkil etadi [1].

ASOSIY QISM

Ilmiy jihatdan aholi migratsiyasi tushunchasiga nisbatan turli ta'riflar keltiriladi. Shunga ko'ra, bu borada bir qator olimlar tomonidan ilgari surilgan yonlashuvlarga nisbatan alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq. Jumladan, T.Zaslavskaya aholi migratsiyasiga yashash joyini o'zgartirish, ya'ni bir aholi punktidan boshqasiga ko'chib o'tishni o'z ichiga olgan jarayon sifatida ta'rif beradi [2]. Mazkur ta'rifda ish joyining manzili bilan bog'liq bo'lgan omil inobatga olinmagani bois, uni to'laqonli ta'rif sifatida baholab bo'lmaydi.

G.Vechkanov tomonidan ilgari surilgan ta'rifda mavjud omil hisobga olingan. Olim migratsiyani shaxsiy, jamoaviy hamda jamiyat manfaatlari bilan o'zaro uyg'un tarzda, yashash va ish joyini erkin ravishda o'zgartirish sifatida ko'radi[3]. Ammo, mavjud ta'rifda migratsiya natijasida kishilar orasida axloqiy va madaniy qadriyatlarning yemirilishi bilan bog'liq ehtimoliy o'zgarishlar hisobga olinmagan.

A.Axiezerning mavjud jarayonga nisbatan nazariy qarashlarida yuqoridagi omillar hisobga olingan bo'lib, unga ko'ra, aholi migratsiyasi - bu hayot tarzining muayyan elementi yoki faoliyat turi hisoblanadi. U o'z mohiyatiga ko'ra, o'zgaruvchan hamda aholi yoki muayyan ijtimoiy guruhlarining doimiy va vaqtinchalik ish va yashash joylarining o'zgarishi, shuningdek, kishilarning majburiy ko'chirilishi bilan xarakterlanuvchi qadriyatlarini o'zida ifodalaydi[4]. Bizning fikrimizcha, mazkur ta'rif yuqoridagi omillarni to'laqligicha ifodalagan. Shunga qaramay, unda ham muayyan kamchiliklar ko'zga tashlanadi. Zero, A.Akxiezer migratsiyani hayot tarzining bir elementi sifatida baholaydi. Biz bu fikrga qo'shila olmaymiz. Sababi, migratsiya-muayyan omillar zahirida yuzaga keladigan yakka tartibda yoki muntazam ravishda

kuzatiladigan hududiy ko'chishda namoyon bo'luvchi harakatdir. Mahalliy olimlardan F.Parmanov, Sh.To'rayev, I.Daminov va Sh.Tog'ayevlarning fikricha, kamida bir yil yoki undan ko'proq vaqt davomida o'z vatanidan tashqarida faoliyat yuritgan shaxslarga nisbatan "migrant" atamasini qo'llash o'rinli hisoblanadi[5]. L.Ribakovskiy migratsiya deganda, ko'zlangan maqsad va manzilga yetib borish vaqtidan qat'iy nazar, kishilarning bir yoki bir necha ma'muriy-hududiy birliklarga tegishli bo'lgan aholi punktlari o'rtasidagi har qanday hududiy ko'chishlarni nazarda tutadi [6]. Ushbu ta'rif nisbatan keng tarqalgan bo'lsada, bunda ko'chishdan ko'zlangan maqsad migratsiyaning xususiyatini belgilashini hisobga olgan holda, keltirilgan ta'rifda ularning aks ettirilishi lozim deb hisoblaymiz.

Migratsiya muammosining kelib chiqish tarixi qadimgi davrga borib taqaladi. Taxminlarga ko'ra, ingliz olimi Ravenshteyn tomonidan 1885-1889 yillarda migratsiyaga ilk bor ilmiy-nazariy jihatdan ta'rif berilgan. Unga ko'ra, migratsiya – kishilar yashash joyining doimiy yoki vaqtincha o'zgarishi bilan bog'liq hodisadir.

Tor ma'noda migratsiyaga hududiy ko'chishlarning tugallangan (to'liq) shakli sifatida, keng ma'noda esa, kishilarning ko'chib yurishi bilan bog'liq harakat sifatida ta'rif beriladi. Jahon amaliyotida odatda, migratsiya atamasi tor ma'noda qo'llaniladi.

Aholining ko'chishi bilan bog'liq jarayonda ikki muhim qoidaning amal qilishi talab etiladi:

- 1) aholining turli aholi punktlari orasida ko'chib yurishi;
- 2) mavjud harakatlar zahirida doimiy yashash joyini o'zgartirish bilan bog'liq jarayonlar kuzatilishi lozim.

Tabiiyki, aholining bunday migratsiyasi nafaqat xalqaro mehnat bozoriga, balki mintaqaviy barqarorlik va davlatlardagi ichki ijtimoiy-iqtisodiy muvozanatga o'z ta'sirini o'tkazadi. Shu jihatdan migratsiya tushunchasiga nisbatan ilmiy-amaliy yondashuvlarda ijobiy va salbiy qarashlar mavjud. Migratsiya qabul qiluvchi davlatlarni zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega, tayyor yetuk mutaxassislar bilan ta'minlab, uning taraqqiyotiga xissa qo'shishi mumkin. Boshqa tomondan, aynan migrantlar qochoq sifatida qabul qiluvchi davlatlarning mavjud ijtimoiy-siyosiy barqarorligiga ta'sir o'tkazishi mumkin. Bundan tashqari, yetakchi mutaxassislarning mamlakatdan tashqariga chiqib ketishi, yuboruvchi davlat uchun salbiy holat sanaladi.

Xalqaro maydonda migratsiya oqimining shakllanishi turli sabablar: urush, iqlim sharoiti, gumanitar inqiroz, etnik bosim va boshqalar orqali yuz berishi kuzatilmoqda. Shuningdek, davlat boshqaruvining to'g'ri tashkil etilmasligi va nomaqbul siyosiy qarorlar natijasida davlatlardagi ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatning og'irlashuvi migratsion oqimlarning yanada faol harakatlanishiga

sabab bo'lmoqda. BMT tomonidan ilgari surilgan prognozlariga ko'ra, 2050-yilga borib yer yuzasida aholi soni 9,7 milliardga, 2100-yilda esa 11 milliardga yetadi. Bugungi kunda jahon aholisining 61 foizi Osiyo mintaqasiga (4,7 mlrd), 17 foizi Afrika (1,3 mlrd) xissasiga to'g'ri keladi [7]. Migratsion inqirozning aynan aholi zich joylashgan mintaqalarda yuz berayotganligi kelgusida buning saqlanib qolishi ehtimoli yuqori ekanligini ko'rsatmoqda.

Migratsiya tushunchasi. Ilmiy nuqtai nazardan migratsiya va u bilan bog'liq qator kategoriyalar mohiyatini ochib beruvchi umume'tirof etilgan ta'riflar mavjud emas. Shunga ko'ra, ilmiy tadqiqotlarda migratsiya kategoriyasiga nisbatan turli xil ta'riflarni uchratish mumkin.

Migratsiya – bu aholining yashash va ishlash maqsadida bir joydan ikkinchi joyga ko'chishidir [8]. Ayni paytda, migratsiyaga oid ikki xil tushuncha mavjud, ya'ni ichki va tashqi (xalqaro) migratsiya. Ta'kidlash joizki, milliy davlat chegarasidan o'tib, xorijga chiqqan har qanday shaxs migrant hisoblanmaydi: turistlar, xizmat safarini uyushtirganlar va boshqalar shular jumlasidandir.

Umuman olganda, "migratsiya" ko'p qirrali tushuncha bo'lgani bois, u ilmiy doirada turlicha talqin etiladi. Mazkur tushunchaning kelib chiqishi, lotincha "migratio" so'zi bilan bog'liq bo'lib, "ko'chish", "siljish" kabi ma'nolarni anglatadi[9]. Maxsus adabiyotlar tahlili, ushbu tushunchadan keng va tor ma'noda foydalanish mumkinligini ko'rsatmoqda.

Keng ma'noda migratsiya davomiyligi, uzluksizligi va maqsadli ekanligidan qat'iy nazar, bir yoki bir necha ma'muriy-hududiy birliklar o'rtasida amalga oshiriluvchi hududiy ko'chishlarni anglatadi[10].

Tor ma'noda esa, doimiy yashash joyining o'zgarishi bilan yakun topgan hududiy ko'chish jarayoni tushuniladi [11]. Lug'atlarda ushbu atamaga turlicha ta'rif berilgan. Xususan, "Britannika ensiklopediyasi"da migratsiyaga "muayyan shaxs yoki bir guruh shaxslar tomonidan yashash joyining yakuniy tarzda o'zgartirilishi" sifatida ta'rif beriladi [12]. Vebster lug'atiga ko'ra, "migratsiyalashuv" deganda, "bir hududdan boshqasiga ko'chish" tushuniladi [13].

Ichki migratsiya – muayyan bir davlat ichida turli sababalarga ko'ra, aholining u yoki bu mintaqaga vaqtinchalik yoki doimiy ko'chishi, joylashuvidir. Ichki migratsiya deganda, kishilarning bir davlat hududida joylashgan iqtisodiy-jug'rofiy yoki ma'muriy-hududiy birliklari o'rtasida ko'chib yurishlari tushuniladi. Ichki migratsiya ikki turga, ya'ni *qishloq* va *shahar* ahli migratsiyasiga ajratiladi. Qishloq migratsiyasi deganda, aholining doimiy yoki vaqtinchalik asosda yashash maqsadida qishloqdan shaharga yoki bir qishloqning aholi punktidan boshqasiga ko'chishi tushuniladi. Shahar migratsiyasida esa, shahar ahlining doimiy yoki vaqtinchalik asosda yashash maqsadida bir shahardan ikkinchisiga yoki qishloq joylarga ko'chib o'tishi

tushuniladi. Shu o'rinda, bir shahar yoki qishloq hududidagi ko'chishlar migratsiya jarayoni sifatida qaralmasligini ta'kidlash joiz.

Xalqaro migratsiya – davlatlar, turli mintaqalar o'rtasida aholining ko'chishini anglatadi. Tashqi migratsiyaga *emigratsiya* va *immigratsiya* misol bo'la oladi. Emigratsiya deganda, doimiy yoki vaqtinchalik asosda yashash maqsadida boshqa davlatga ko'chib o'tish tushuniladi va u aksariyat hollarda mazkur davlat fuqaroligini olish bilan bog'liq bo'ladi. Immigratsiya deganda esa, aksincha boshqa davlat fuqarolarining doimiy yoki vaqtinchalik asosda yashash maqsadida muayyan davlatga kirib kelishi tushuniladi va bunda aksariyat hollarda yangi fuqarolikni olish jarayoni amalga oshiriladi [14]. Shu o'rinda, *reemigratsiya* va *repatriatsiya* kabi tushunchalarga ham alohida to'xtalib o'tish maqsadga muvofiq. Reemigratsiya deganda, shaxsning avval chiqib ketgan davlati hududiga qaytib kelishi tushuniladi. Repatriatsiya esa, shaxsning o'z etnik vataniga [15] qaytib kelishidir. Tashqi migratsiya davlat chegarasining kechib o'tilishi bilan xarakterlanib, ikki xil sinfga ajratiladi - qit'alararo va qit'aning ichki migratsiyasi. Qit'aning ichki migratsiyasi ham o'z navbatida ikkiga, ya'ni davlatlararo va makromintaqalar o'rtasidagi migratsiyaga ajratiladi.

Tahlillar natijasida aniqlandiki, biror mamlakatda bir yildan ortiq qolgan sayyoh bir qator davlatlardagi tegishli xizmatlar tomonidan migrant sifatida e'tirof etilsada, hech bir davlatda shaxsning rasman migrant maqomini olish uchun qancha muddat davomida qabul qiluvchi davlatda qolishi kerakligi borasida aniq qoida o'rnatilmagan. BMT mezoniga ko'ra, migratsiya xalqaro hisoblanishi uchun migrantning xorijda qolish muddati 1 yildan ortiq bo'lishi kerak [16].

Migratsiya jarayonining asosida ko'plab o'zaro farqli iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, oilaviy va siyosiy sabablar mavjudligi tufayli umume'tirof qilingan migratsiya nazariyasi to'g'risida universal bir konsepsiyaga kelish murakkab bo'lmoqda. Shu bilan birgalikda, migratsiyaga oid nazariyalar migratsiya jarayonlari ro'y berayotgan hududlar shart-sharoitlarini hisobga olmagan holda ilgari surilmoqda [17].

Bir so'z bilan aytganda, "migratsiya"ga nisbatan zamonaviy qarashlar tahlili asosida, uning mohiyatini ochib berishga qaratilgan yondashuvlarni asosan to'rt turga ajratish mumkin:

Birinchidan, migratsiyaga nisbatan keng aholi ommasining davlatlar hududiy birligi doirasidagi ko'chishi, shuningdek, muayyan ijtimoiy guruhlarining har qanday tashkiliy tuzilma doirasida harakatlanishi sifatida qaraladi [18]. Ikkinchidan, migratsiyaga katta miqdordagi aholi oqimining yakuniy maqsadlaridan qat'iy nazar, hududiy siljishlari sifatida ta'rif beriladi. Uchinchidan, aholi ommasi yashash manzilining o'zgarishi bilan xarakterlanuvchi jarayonni migratsiya sifatida qabul qilish mumkin. To'rtinchidan, migratsiya deganda, kishilarning makon bo'ylab harakatlanishi tushuniladi va bunda uning oqibati sifatida hudud bo'ylab qayta taqsimot

yuzaga keladi. Yuqoridagi fikrlar asosida “migratsiya” jarayonining quyidagi belgilarini aniqlash mumkin: hududiy chegaralardan o‘tish, yashash manzilining o‘zgarishi hamda davlatning alohida shaxslari tomonidan mazkur o‘zgarishlarning davomli kechayotgani kabilar shular jumlasidandir [19].

Migrant - BMTning Xalqaro migratsiya tashkiloti (IMO) ta’rifi bo‘yicha, xalqaro yoki davlat ichidagi chegarani kesib o‘tgan va doimiy yashash joyini tark etgan shaxsdir. Bunda uning yuridik shaxs sifatidagi maqomi (1) ixtiyoriy yoki majburiy ko‘chishi (2), ko‘chish sabablari (3) va qolish muddati (4) hisobga olinmaydi [20].

Ilmiy tadqiqot doirasida “migratsion jarayon” atamasining zamonaviy talqiniga alohida e’tibor qaratish talab etiladi. Migratsion jarayon, migratsiyadan farqli o‘laroq, huquqiy asoslardan iborat bo‘ladi. Shunga ko‘ra, migratsion jarayon izchil va qonuniyatlarga asoslangan bo‘lishi, uning har bir bosqichi esa, qonuniy tartibga solish predmetiga aylanishi darkor.

Migratsiyaning vujudga kelish sabablari. Bugungi kunda migratsiyaning vujudga kelishi sabablarini turlicha asoslash mumkin. BMT ma’lumotlariga ko‘ra, 2019-yilda migrantlar soni 272 million kishiga yetgan bo‘lib, bu ko‘rsatkich 2017-yilga nisbatan 14 millionga ko‘p. 2000-yilda dunyoda 173 millionga yaqin muhojir bo‘lgan. Biroq, jahon aholi sonining oshishi hisobiga xalqaro migrantlarning umumiy ulushida so‘nggi o‘n yilliklarda keskin o‘zgarish kuzatilmadi: 2017-yilda 3,4%, 2000-yilda 2,8% va 1980-yilda 2,3%. Bugungi kunda jahonda majburiy ko‘chirilganlarning umumiy soni 70 million kishini tashkil etib, ularning sirasiga 26 million qochoq, 3,5 million boshpana izlovchi va 41 milliondan ortiq ichki ko‘chirilganlarni kiritish mumkin.

Yuqorida keltirilgan fikrlarga asoslangan holda, migratsiya tushunchasiga nisbatan quyidagicha ta’rif berishni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Migratsiya - kishilarning doimiy yoki vaqtinchalik yashash joyini o‘zgartirish maqsadida hududiy birliklarning chegara hududlari bo‘ylab yakka tartibdagi yoki muntazam hududiy ko‘chishlari bilan xarakterlanuvchi murakkab jarayondir.

Aholi migratsiyasi quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

- 1) ko‘chish bilan bog‘liq jarayonni o‘z ichiga oluvchi tayyorgarlik bosqichi;
- 2) yangi hayot tarziga moslashish bosqichi.

Muhojirlarning yangi hayot tarziga moslashuvi bilan bog‘liq jarayonni uch turga ajratish mumkin:

- ijtimoiy-demografik muhitga moslashish;
- katta shaharlarga ko‘chish uchun muhim bo‘lgan moslashish;
- tabiiy-iqlim sharoitlariga moslashish.

Yuqorida sanab o'tilgan migratsion bosqichlar kishilarning yangi hayotga moslashuvini belgilab beruvchi muhim jarayonlar hisoblanadi.

Migratsiya tushunchasiga berilgan ta'riflarning aksariyat qismida unga kishilarning hududlar bo'ylab harakatlanishi bilan bog'liq holda izoh keltiriladi. Ammo, migratsiya aholining harakatlanishi bilan bog'liq yagona faoliyat turi emas. Shu boisdan, migratsiyani boshqa faoliyat turlaridan farqlash maqsadida, uning o'ziga xos xususiyatlari xususida to'xtalib o'tamiz.

2019-yil ma'lumotlariga ko'ra, 272 milliondan iborat xalqaro migrantlarning 48 foizi ayollar, 38 millionga yaqini bolalar, 4,4 millioni xalqaro talabalar va 164 millioni mehnat muhojirlaridan iborat bo'lgan bo'lib, shundan 75 foizini mehnatga layoqatli yoshdagi (20-64 yosh) shaxslar tashkil etgan. 2020 yilga kelib, muhojirlarning umumiy soni 281 millionga yetgan va bu borada ayollarning ulushi 48,1 foiz (135 million), erkaklarning ulushi esa, 51,9 foizni (146 million) tashkil etgan. Shundan 169 millioni mehnat migrantlaridan iborat bo'lgan hamda ularning orasida bedarak yo'qolgan va halok bo'lganlarning umumiy soni 3900 kishiga yetgan. Ayni paytda, dunyo muhojirlarining qariyb 31 foizi Osiyoda, 30 foizi Yevropada, 26 foizi Amerikada, 10 foizi Afrikada va 3 foizi Okeaniyada istiqomat qiladi.

Jalb qiluvchi va majbur qiluvchi omillar (Push/Pull factors). Migratsiyaga sabab bo'luvchi asosiy omil sifatida iqtisodiy va siyosiy omillar hamda tabiiy ofatlarni keltirish mumkin. Amerikalik olimlar Sintxia Bansak, Nikol Simpson, Madelin Zavodniylarning "The Economics of Immigration" ("Immigratsiya iqtisodiyoti") nomli monografiyasida migratsiyaga ta'sir etuvchi omillar iqtisodiy ko'rsatkichlar asosida tahlil qilingan.

Migratsiyaga majbur qiluvchi omillar (Push factors):	O'ziga jalb qiluvchi omillar (Pull factors)
<u>Iqtisodiy omillar</u>	<u>Iqtisodiy omillar</u>
Qashshoqlik/past ish haqi Soliq stavkalarining yuqoriligi Yuqori ishsizlik darajasi Aholi o'sish sur'atlarining yuqoriligi	Ishchi kuchiga bo'lgan talab Ish haqining yuqoriligi Farovonlik uchun keng imtiyozlar yaratilganligi Sog'liqni saqlash va ta'lim tizimi samaradorligining ta'minlanganligi Iqtisodiy o'sish sur'atlarining yuqoriligi Texnika taraqqiyoti Narx-navoning nisbatan arzonligi
<u>Iqtisodiy bo'lmagan omillar</u>	<u>Iqtisodiy bo'lmagan omillar</u>
Diskriminasiya Sog'liqni saqlash tizimining talab darajasida rivojlanmaganligi Nizoli vaziyat va zo'ravonliklar Korrupsiya Jinoyatchilik Majburiy harbiy xizmat Ekologik muammolar	Oila va do'stlar / ijtimoiy tarmoqlar Huquq va erkinliklarning ta'minlanganligi Qulay shart-sharoitlar Til va madaniyat

Bansak C., Simpson N., Zavodny M. The Economics of Immigration. – Oxford: Routledge, 2020.

Migratsiya muammosining tobora avj olishi, soʻnggi yillarda uning asosiy tadqiqot obyektiga aylanganishiga turtki boʻldi desak, xato boʻlmaydi. Nazariy jihatdan migratsiya nazariyasi ijtimoiy soha doirasida rivojlanmoqda. Shu bois, migratsiya nazariyasini oʻrgangan holda, tadqiqot ishida uning ijimoiy masalalar bilan bogʻliq jihatlarini alohida ajratib olish murakkab kechmoqda. Bir qator tadqiqotchilarning fikricha, keng qamrovli va yagona mohiyatga ega boʻlgan universal migratsiya nazariyasini shakllantirish imkoniyati mavjud emas. Zero, migratsiya turli ijtimoiy hodisalarni oʻzida qamrab olgan murakkab jarayondir.

Buxarest iqtisodiy tadqiqotlar akademiyasi tadqiqotchisi Adrian Otoiu oʻz tadqiqot ishida xalqaro migratsiya nazariyasini belgilovchi bir qator nazariy yoʻnalishlarni ajratib koʻrsatgan. Unga koʻra, xalqaro migratsiya nazariyasini belgilovchi quyidagi nazariy oqimlar mavjud:

- sotsiologik oqim;
- makroiqtisodiy oqim;
- mikroiqtisodiy oqim;
- geografik oqim.

Mazkur oqimlarning barchasi migratsiya mohiyatini ochib berishda maʼlum bir omilga nisbatan ustuvorlik asosida yondashadi.

XULOSA

1) Migratsiya bu kishilarning muayyan sabablarga koʻra, bir martalik asosda yoki muntazam ravishda doimiy yoki vaqtinchalik yashash joyini oʻzgartirish maqsadida davlat chegaralari boʻylab hududiy koʻchishlari bilan bogʻliq boʻlgan oʻziga xos murakkab jarayondir.

2) Aholining hudud boʻylab harakatlanishining uch asosiy turi mavjud: tabiiy, migratsion va ijtimoiy. Bunda, aholining harakatlanishi bilan bogʻliq migratsiya turi asosiy oʻrinni egallaydi. Zero, u aholining tabiiy (aholi tarkibi, yaʼni soni, oʻrtacha yoshi va boshqa demografik koʻrsatkichlari) va ijtimoiy (aholining bandlik darajasi, ish joyining oʻzgarishi va boshqalar) harakatiga toʻgʻridan-toʻgʻri taʼsir koʻrsatadi.

3) Migratsiya selektiv, jarayonni tezlashtiruvchi hamda aholini qayta taqsimlash kabi funksiyalarni amalga oshiradi. Migratsiyaning mohiyati uning funksiyalarida aks etuvchi turli migratsion koʻchishlarda namoyon boʻladi.

4) Migratsiya quyidagi mezonlar asosida tasniflanadi: jugʻrofiy belgilariga, amal qilish muddatiga, ixtiyoriylik omilining mavjudligiga, migratsiya jarayonlarining boshqarilishi

darajasiga, kelib chiqish sabablariga hamda ko'chishlarning qonuniy asoslariga ko'ra tasniflanadi.

5) Noqonuniy migratsiya mavjud voqe'liklar ichida eng xavflilaridan biri hisoblanadi. Bunda davlat chegaralari qonunga xilof ravishda kesib o'tiladi. Noqonuniy migratsiyani yuzaga kelish sabablari sifatida: - xorijiy davlat hududida noqonuniy asoslarda mavjud bo'lish (davlat ro'yxatidan o'tmaslik yoki vizaning muddati o'tganligi) yoki davlatga kirish chog'ida ma'lum qilingan maqsadlarga zid bo'lgan faoliyat turi bilan shug'ullanish kabilarni keltirish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. *World Migration Report 2022: Chapter 2 - Migration and Migrants: A Global Overview.* // URL.: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022-chapter-2>
2. Тюркин М. Миграционная система России. Монография. – М.: Стратегия, 2005. – С.34.
3. Волох В. Трудовая миграция: политико-правовые и социально-экономические аспекты привлечения и использования иностранной рабочей силы. Монография. // М.: Спутник+, 2010. – С. 43.
4. Ахиезер А. “Полития” // Миграция в российской истории. – 2004. – №4. – СС. 41-48.
5. Парманов Ф., Тўраев Ш., Даминов И., Тоғаев Ш. Миграция: Мусофир ватангадолар//Монография. – Тошкент: Sano-standart, 2015. – Б.18.
6. Рыбаковский Л. Миграция населения (вопросы теории). – М.: ИСПИ РАН , 2003. – С 81.
7. Народнонаселение // <https://www.un.org/ru/global-issues/population> – кўрилган вақт 04.07.2022.
8. Wickramasinghe W. International migration and migration theories - January 2017. // Social Affairs: A Journal for the Social Sciences // Social Affairs. – 2017. – Vol. 1. – №. 5. – PP. 13-32. // URL.: <https://www.researchgate.net/publication/312211237>
9. Ушакова Д. Толковый словарь русского языка.– Москва, 2000. – Т. 1. – С. 247.
10. Рыбаковский Л. Миграция населения: прогнозы, факторы, политика. – М.: Наука, 1987. – С. 26.
11. Рыбаковский Л. Миграция населения: прогнозы, факторы, политика. – М.: Наука, 1987. – С. 18.
12. Энциклопедия Британника // Британника.// URL.: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/275738/human-migration>.

13. Словарь Мерриам-Вебстер // Мерриам-Вебстер.// URL.: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/migrate>
14. Матлин И. Моделирование размещения населения. – Москва, 1975.
15. Etnik vatan deganda, shaxs o‘z kelib chiqishini bog‘laydigan xalq yashaydigan davlat hududi tushuniladi. Bunda, aksariyat hollarda, shaxs yoki uning ota-bobolari ilgari hijrat qilgan davlatlar nazarda tutiladi.
16. Губина М. Мировая экономика и международные экономические отношения. – М.: Юрайт, 2017. – С. 234.
17. Муйдинов Д. Миграцион жараёнларнинг жамият барқарорлигига таъсири: Монография. – Тошкент: ТДШУ, 2022. – Б. 6. Рыбаковский Л. Миграция населения: прогнозы, факторы, политика. – М.: Наука, 1987. – С.18.
18. Концепция государственной миграционной политики РФ на период до 2025 года (утв. Президентом РФ 13.06.2012 г.) // Сайт Президента РФ. // URL: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/15635>
19. Халқаро миграция ташкилотининг расмий сайти // URL.: <https://www.un.org/ru/global-issues/migration>
20. Миграция // URL.: <https://www.un.org/ru/global-issues/migration>